

جغرافیا و روابط انسانی، پاییز ۱۳۹۷، دوره ۱، شماره ۲

ارزیابی نقش سرمایه‌های اجتماعی در توسعه پایدار روستایی با تاکید بر زیست‌پذیری،

مورد مطالعه دهستان چایپاره بالا-زنجان

جمشید عینالی^۱، حسن قاسملو^۲

۱-عضو هیئت علمی گروه جغرافیا دانشگاه زنجان

۲-دانش آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه زنجان

Einalia@znu.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۷/۱۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۶/۳۱

چکیده

فقدان نسبی بهره‌مندی از روابط متقابل و اعتماد در میان نهادهای محلی، سازمان‌ها، و شبکه‌های اجتماعی به عنوان یک تنگنای حیاتی برای توسعه پایدار روستایی شناخته شده است و شرط لازم برای پیشرفت هر جامعه‌ای به خصوص جوامع روستایی، گسترش سرمایه‌های اجتماعی است. لذا تحقیق حاضر در پی بررسی وضعیت زیست‌پذیری روستاهای دهستان چایپاره بالا به عنوان جزئی از ابعاد توسعه پایدار روستایی و نقش سرمایه‌های اجتماعی در ارتقای آن است. تحقیق حاضر از نظر نوع کاربردی و از نظر ماهیت توصیفی-تحلیلی و روش جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای و میدانی است. روایی پرسشنامه از طریق کارشناسان و پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ (۰/۷۴۶) تایید شد. جامعه آماری، روستاهای دهستان چایپاره بالا با ۱۰۵۹ خانوار و حجم نمونه ۲۸۳ خانوار (بر اساس فرمول کوکران) است. روش نمونه‌گیری تصادفی ساده است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از روش کمی مبتنی بر آمار توصیفی و استنباطی (آزمونهای t تک نمونه‌ای، رگرسیون خطی، تحلیل مسیر) و مدل تاپسیس استفاده شد. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که مولفه‌های سرمایه اجتماعی وضعیت مطلوبی در منطقه مورد مطالعه دارد. همچنین ابعاد اقتصادی و اجتماعی زیست‌پذیری وضعیت رضایت‌بخشی داشته ولی مولفه زیست‌محیطی با میانگین ۲/۷۳۶ و تفاوت از حد مطلوب منفی، وضعیت پایین‌تر از حد مطلوب دارد. حدود ۶۷٪ از تاثیر مثبت در زیست‌پذیری روستایی، متأثر از سرمایه‌های اجتماعی در محدوده مورد مطالعه، بوده است. به طوری که مولفه اعتماد اجتماعی با ضریب ۰/۵۷۸ به عنوان موثرترین مولفه و مولفه شبکه‌ها و نهادهای اجتماعی به میزان ۰/۰۱۶- کمترین تاثیر را در زیست‌پذیری مناطق روستایی هدف داشته است. همچنین روستای قره‌بوته با ضریب اولویت ۰/۹۲۳ دارای رتبه اول و روستای گوگلر (۰/۱۰۸) دارای رتبه هفتم از نظر زیست‌پذیری در دهستان چایپاره بالا هستند.

کلیدواژه: سرمایه اجتماعی، توسعه پایدار، زیست‌پذیری، مناطق روستایی، زنجان.

مقدمه

مناطق روستایی به ویژه در کشورهای در حال توسعه، همواره با چالش‌های بسیاری مواجه هستند که آنان را در رسیدن به توسعه و توسعه پایدار با مشکل روبرو می‌سازد، به طوری که این مسئله به دغدغه اصلی پژوهشگران و مسئولین ذیربط تبدیل گشته و منجر تحقیقات گسترده آنان درباره علت این امر شده است. در دهه‌های اخیر نتایج مطالعات برخی از محققین نشان می‌دهد که، فقدان نسبی بهره‌مندی از روابط متقابل و اعتماد در میان نهادهای محلی، سازمان‌ها، و شبکه‌های اجتماعی به عنوان یک گلوگاه و تنگنای حیاتی برای توسعه پایدار روستایی شناخته شده است (Hunt & Vervisch, 2008; Bebbington et al, 2006) et al, 2015: 217; Serra, 2011; Titeca برای پیشرفت هر جامعه‌ای به خصوص جوامع روستایی، گسترش انسجام اجتماعی، بسط مشارکت اجتماعی و مهمتر از همه اعتماد متقابل است (Bhagavatula et al, 2010). لذا سرمایه اجتماعی به عنوان یک راه حل جهت دستیابی به اهداف مورد توجه بسیاری از اندیشمندان توسعه و به ویژه توسعه پایدار روستایی قرار گرفته است (رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۹۴: ۸۸). همچنین حجم زیادی از ادبیات مربوط به سرمایه اجتماعی نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی، به عنوان مجموعه‌ای از هنجارها مدنی و شبکه‌های اجتماعی در میان شهروندان عادی، منجر به تولید حسن نیت و تفاهم شده که شهروندان را قادر به عمل به شیوه تعاونی می‌کنند به طوری که جوامع دارای سهم متنوعی از سرمایه اجتماعی، دستاوردهای فوق العاده‌ای در توسعه اجتماعی و اقتصادی، خواهد داشت و در مقابل، جوامعی با سطح پایین سرمایه اجتماعی تمایل به انجام ضعیف در این حوزه دارند (Xia, 2014:564). در حقیقت سرمایه اجتماعی با استفاده از همانندی‌ها و همسانی‌های افراد جامعه از جهات گوناگون، باعث ایجاد روحیه اعتماد متقابل می‌شود و در خدمت منافع توسعه پایدار در سطح ملی و محلی قرار می‌گیرد و بستر فضایی ایجاد می‌کند که ضمن کاهش هزینه‌های استفاده از نیروهای انسانی، تعادل بین آنها نیز افزایش یابد (سالاری سردری و همکاران، ۱۳۹۳: ۷۸). زیست‌پذیری به معنای توان و قابلیت یک مکان برای تامین نیازهای زیستی ساکنان، اعم از مادی و غیر مادی در جهت ارتقا کیفیت زندگی و ایجاد بستر شکوفایی و توانمندی‌های عموم شهروندان است (خراسانی، ۱۳۹۲). زیست‌پذیری تا حد زیادی تحت تاثیر مکان فیزیکی و شرایط و امکانات عمومی و همچنین سیاست‌های عمومی، تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی قرار دارد (Faiz et al, 2012). یکی از اهداف مهم اغلب برنامه‌ریزی‌ها، ایجاد تعادل زیستی برای جمعیت یک سرزمین است (مطبعی لنگرودی، ۱۳۹۰: ۲۰). به عبارت دیگر ارتقای زیست‌پذیری مناطق روستایی در راستای توسعه پایدار آنها از اهداف برنامه‌ریزان است. در حال حاضر که نابرابری شدیدی از نظر سطح زندگی بین جوامع شهری و روستایی و حتی در میان روستاهای مختلف نیز وجود دارد، رسیدن به تعادل زیستی در گرو افزایش کیفیت زندگی و یا به تعبیر دیگر زیست‌پذیرتر کردن مناطق روستایی که ضعف زیستی بر آنها حکم فرماست می‌باشد. به همین منظور توجه به مبحث سرمایه اجتماعی در مناطق روستایی جهت برقراری زیست‌پذیری و در بعد کلی‌تر توسعه پایدار مورد اهمیت قرار می‌گیرد. این در حالی است که شباهت‌های مفهومی بسیاری بین زیست‌پذیری و پایداری وجود دارد. به طوری که، هر دوی آنها به تامین نیازها، عدالت و برابری و کیفیت محیط زندگی توجه نشان می‌دهند. همانند پایداری، زیست‌پذیری مفهومی چند وجهی است که دارای برداشت‌های متفاوت می‌باشد. به طوری که تفسیر عمده این مفهوم ارتباط گسترده‌ای با کیفیت زندگی، رفاه و رضایت از زندگی

دارد (Lyndhurst, 2004; Bellamy & Brown, 2009). بنابر این سرمایه اجتماعی نقش مهمی در بالا بردن سطح زیست‌پذیری دارد که بدون شک هدف مهم تمام برنامه‌ریزی‌ها و توسعه است (افراخته و همکاران، ۱۳۹۵: ۴۱۶). لذا تحقیق حاضر در پی بررسی وضعیت زیست‌پذیری روستاهای دهستان چایپاره بالا و همچنین نقش سرمایه‌های اجتماعی در ارتقا زیست‌پذیری آنان دارد.

مبانی نظری

سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار

اگر چه هیچ تعریف مشترک از سرمایه اجتماعی در بین صاحب نظران وجود ندارد (Teilmann, 2012:458)، ولی دانشمندان به طور کامل موافق هستند که در اساس آن اعتماد و روابط، وجود دارد که به شدت و به صورت پویا به هم تنیده است. در واقع، سرمایه اجتماعی مرکب است از روابط امانتی که متشکل است از شبکه‌ای از بازیگران برای به رسمیت شناختن یکدیگر، درک و کمک به یکدیگر و همچنین تبادل اطلاعات و همکاری که به منظور دستیابی به اهداف مشترک می‌باشد. این شبکه روابط در نتیجه استراتژی‌های سرمایه گذاری اجتماعی، جهت‌گیری به سمت ساخت و ساز و بازسازی روابط اعتمادی در طول زمان است، که دارای دوام بوده و برای تولید سود ملموس و ناملموس مفید است (Casieri et al, 2010:25). همچنین بر اساس تعریف صورت گرفته از سرمایه اجتماعی توسط بانک جهانی^۱ "سرمایه اجتماعی به نهادها، روابط، و هنجارهایی که در شکل دادن به کیفیت و کمیت تعاملات اجتماعی یک جامعه در میان مردم و کمک به توسعه اقتصادی و اجتماعی اشاره دارد. شواهد زیادی نشان می‌دهد که انسجام اجتماعی برای جوامع به منظور رونق اقتصادی و توسعه پایدار بسیار مهم است. سرمایه اجتماعی تنها قسمتی از موسسات، که زیر بنای یک جامعه است و عاملی است که آنها را در کنار همدیگر نگاه می‌دارد، نیست. به عبارت دیگر سرمایه اجتماعی می‌تواند مجموعه‌ای از انجمن‌های افقی بین مردم، متشکل از شبکه‌های اجتماعی و هنجارهای مرتبط که مؤثر بر بهره‌وری جامعه و رفاه است باشد. شبکه‌های اجتماعی می‌تواند باعث افزایش بهره‌وری به وسیله کاهش هزینه انجام کسب و کار باشد، به طوری که از سرمایه اجتماعی به عنوان تسهیل کننده هماهنگی و همکاری یاد می‌شود (Olajide, 2016:156). درحالی که محققان بر جنبه‌های مختلف سرمایه اجتماعی و پیامدهای مختلف از این جنبه‌ها تأکید می‌کنند، اما بسیاری از آنها ظاهراً موافق هستند که سرمایه اجتماعی شامل حداقل دو بعد مفهومی عمده است (Coleman 1990; Putnam et al. 1993; Knack and Keefer 1997; Hall 1999; Putnam 2000; Lin 2001; Krishna 2002; Halpern 2005; Saxton and Benson 2005; Chen and Lu 2007). این دو بعد به عنوان «انجمن‌های هدف» و «نوع ذهنی روابط» در میان افراد تشکیل شده است. انجمن هدف، و یا شبکه‌های اجتماعی، به هر دو انجمن رسمی و غیر رسمی، که شکل می‌گیرد و در آن اعضا به صورت داوطلبانه مشغول هستند اشاره دارد. در مقابل، روابط و یا هنجارهای ذهنی اشاره به اعتماد و احساسات متقابل میان افراد دارد (Xia, 2014:565).

¹. World Bank

در دنیای آکادمیک، استفاده از مفهوم سرمایه اجتماعی با انتشار کار تاثیر گذار پاتنم^۱ در دهه ۱۹۹۰ افزایش یافته است. اما در حال حاضر در طیف گسترده‌ای از زمینه‌های تحقیقاتی چون حوزه توسعه پایدار استفاده می‌شود (Cosyns et al, 2014:164). ارتباط میان سرمایه اجتماعی با توسعه پایدار و توسعه پایدار روستایی به طور خاص، توجه زیادی در دهه‌های گذشته به دست آورده است (Rydin and Holman 2004; Woolcock and Narayan 2000; Fox and Gershman 2000). این امر ناشی از آن است که محققین دریافتند، مشارکت ذینفعان برای موفقیت توسعه پایدار روستایی ضروری است (Go et al, 2013:106). و همچنین در عمل، اجرای سرمایه اجتماعی ثابت کرده است که به طور قابل توجهی بهره‌وری و پایداری برنامه‌های توسعه روستایی را تحت تاثیر قرار می‌دهد (Michellini, 2013). همچنین سرمایه اجتماعی به عنوان یک دارایی جمعی نقش مهمی در تسهیل و هماهنگی اقدامات و تقویت ظرفیت‌های گروه‌های محلی در دستیابی به اهداف توسعه روستایی ایفا می‌کند (Khan, 2011:11). در فرایند ارتقای کیفیت زندگی در روستای توسعه، سرمایه اجتماعی نقش کلیدی ایفا می‌کند، چرا که هیچ توسعه‌ای بدون مشارکت محلی مردم، رضایتمندی و اعتماد اجتماعی شکل نمی‌گیرد (فراهانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۷۰). به طوری که تقویت سرمایه اجتماعی باعث مشارکت و ارتباط فرد با افراد دیگر، می‌شود این به نوبه خود، نقش مهمی در بهبود کیفیت زندگی در مناطق روستایی دارد. به عبارت دیگر، افزایش سرمایه اجتماعی باعث کاهش فقر و بهبود کیفیت زندگی می‌شود (Abdul-Hakim, 2010: 565). همچنین سرمایه اجتماعی در تواناسازی جوامع روستایی برای مدیریت و پاسخ به فشارهای اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی بوده و تلاشی برای تضمین توسعه پایدار است (Jordan et al, 2010: 143). در حقیقت سرمایه اجتماعی به عنوان منبعی است که می‌تواند برای دستیابی به انواع اهداف استفاده شود و اغلب به عنوان عامل رشد اقتصادی درک شده است (Teilmann, 2012: 459). این درک ممکن است به نظر آورد که سرمایه اجتماعی همیشه خوب بوده و افزایش آن به طور خودکار به نتایج مطلوب منجر می‌شود. با این حال، انباشت سرمایه اجتماعی ممکن است همواره پیامدهای مثبت ذاتی، مانند رشد اقتصادی داشته باشد، ولی جای استدلال دارد، که سرمایه اجتماعی طرف تاریکی هم دارد (Zmerli, 2010). به طوری که تجمع روابط اجتماعی رو به پایین در یک جامعه ممکن است فرصت‌های فرد را به خطر اندازد. به عنوان مثال، افزایش مشارکت در یک گروه جنایی، ممکن است به نتایج ناخواسته از دیدگاه اجتماعی منجر شود و از این رو، پیامدهای منفی در بر خواهد داشت (Lewis, 2010; Zmerli, 2010). بنابراین، تحریک سرمایه اجتماعی باید با احتیاط انجام شود و بر روی بنیادها و اساس مناسب برقرار گردد (Lewis, 2010). به طور کلی حجم زیادی از مطالعات نشان می‌دهد سرمایه اجتماعی نقش به سزایی در حل معضلات روستایی و توسعه آن داشته است. به همین منظور به برخی از این مطالعات در قالب جدول (۱) پرداخته می‌شود.

1. Putnam

جدول (۱) نقش سرمایه‌های اجتماعی در توسعه روستایی

شرح	محققین
سرمایه اجتماعی به عنوان یک عامل قدرتمند برای ریشه کن کردن فقر جامعه و افزایش رفاه ساکنان جامعه در مناطق روستایی فقیر در کشورهای در حال توسعه مانند نیجریه به طور فراگیر شناخته شده است.	<i>Olajide (2016)</i>
سرمایه اجتماعی به عنوان ستون مهم معیشت کشاورزان بوده و اهمیت آن برای توسعه پایدار روستایی شناخته شده است.	<i>Cosyns et al (2014)</i>
در دوران پسا فوردیستی سرمایه اجتماعی نقش مهمی در انتقال دانش با هدف توسعه پایدار روستایی بازی می‌کند.	<i>Go et al (2013)</i>
تحت شرایط خاص اقتصادی و اجتماعی، تشکیل گروه و دیگر پیشرفت‌های سرمایه اجتماعی فقیران را قادر به بهبود معیشت خود خواهد ساخت.	<i>Facheux et al.(2006; ۲۰۱۲); Sanginga et al. (2010)</i>
سرمایه اجتماعی به عنوان یک ژنراتور توسعه اثبات شده است.	<i>Prasica & Sutikno, (2015)</i>
سرمایه اجتماعی امری لازم برای شروع و حفظ فرایندهای با دوام توسعه اقتصادی، به ویژه در مناطق روستایی محروم است.	<i>Casieri et al (2010)</i>
سرمایه اجتماعی به عنوان ابزاری برای غلبه بر چالش‌های توسعه و اجتناب از افتادن در دام فقر است.	<i>Adhikari and Goldey (2010); Carter and Barrett (2006)</i>
توسعه منابع انسانی در کنار سرمایه اجتماعی، در توسعه مشارکت آحاد مردم از هر قشری، عامل کلیدی و پیش شرط ضروری برای دستیابی به توسعه پایدار روستایی است.	ازکیا و حسنی‌راد (۱۳۸۸)
در شرایطی که سرمایه اجتماعی یعنی توانایی استفاده جمعی و توأم با همکاری برای وظایف عمومی وجود نداشته باشد بعید است تنها تامین سرمایه مالی و افزایش سرمایه انسانی بتواند به نتایج مثبتی همچون رشد اقتصادی، کاهش فقر، مشارکت بیشتر منجر شود.	پورتس و همکاران (۱۳۸۹)
مفهوم سرمایه اجتماعی به ویژه با "بعد فضایی" می‌تواند به عنوان رهیافتی جامع برای تحقق پایداری اجتماعی در رویکرد توسعه پایدار روستایی به حساب آید؛ چرا که هدف اصلی توسعه پایدار روستایی با رویکرد سرمایه اجتماعی، ارتقای کیفیت زندگی مردم محلی، توانمندسازی، ظرفیت‌سازی، افزایش مشارکت و اعتمادسازی، افزایش اعتماد به نفس و توسعه شبکه‌های ارتباطی روستاییان در داخل و بیرون از محیط روستا و توسعه نهادی می‌باشد.	رکن‌الدین افتخاری و همکاران (۱۳۹۴)

پایداری و زیست‌پذیری

زیست‌پذیری از جمله مفاهیم نوین در حوزه برنامه ریزی روستایی است که کیفیت زندگی در مناطق روستایی را مورد توجه قرار می‌دهد، اما زیست‌پذیری با توجه به بستر و زمینه‌ای که در آن تعریف می‌شود، می‌تواند بسیار گسترده یا محدود باشد. با وجود این، کیفیت زندگی در هر مکان، در مرکز توجه این مفهوم قرار دارد و نماگرهای قابل اندازه‌گیری بسیار متنوعی را شامل می‌شود که معمولاً تراکم، حمل و نقل، امنیت و پایداری، اجزای ثابت آن را تشکیل می‌دهد (*Perogordo Madrid, 2007:40*). طبق تعریف دپارتمان حمل و نقل ایالات متحده آمریکا^۱ (۲۰۱۰) زیست‌پذیری یعنی، سرمایه‌گذاری در حمل و نقل، خدمات و مسکن به نحوی که دسترسی مناسب و کافی به آنها از طریق گزینه‌های جایجایی پایدار و سازگار با محیط زیست، مهیا باشد. از سوی دیگر در کتاب «اجتماعات زیست‌پذیر: راهنمای ارزیابی» زیست‌پذیری این چنین تعریف می‌شود: اجتماع زیست‌پذیر، اجتماعی است که مسکن مناسب،

^۱ *United States Department of Transportation US DOT*

خدمات و حمایت‌های اجتماعی و گزینه‌های حمل و نقل کافی، آموزش، تنوع فرهنگی را فراهم آورد. این شرایط در مجموع استقلال فردی و مشارکت مدنی و اجتماعی ساکنان را فراهم می‌آورد (AARP, 2005). زیست‌پذیری دارای مولفه‌های متنوعی از نظر کارشناسان علوم مختلف است ولی آنچه از نظر یک برنامه‌ریز روستایی مهم می‌نماید این است که مولفه‌های مفهوم زیست‌پذیری بایستی متناسب با مکان و فضاهای مورد برنامه‌ریزی باشد. به عبارت دیگر ممکن است برخی شاخص‌ها در یک مکان به عنوان عناصر مطلوب برای ارتقا کیفیت زندگی باشد ولی در مکانی دیگر بر اساس شرایط خاص حاکم بر آن مکان بسیار نامطلوب جلوه نماید. به همین منظور به بررسی مولفه‌های زیست‌پذیری از نظر کارشناسان مختلف در قالب جدول (۲) پرداخته می‌شود تا در نهایت شاخص‌های مشخص‌کننده مکان زیست‌پذیر روستایی از خلال آنها استخراج شود.

جدول (۲) مولفه‌های مورد نظر زیست‌پذیری

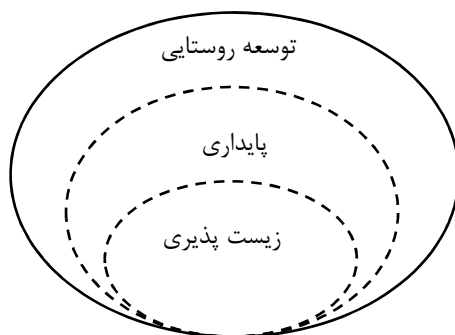
نام	مولفه‌های مکان زیست‌پذیر
فیض و همکاران (۲۰۱۲)	سرمایه انسانی (مهارت، دانش و توانایی جهت انجام کار)، اجتماعی (وجود حس اعتماد در ارتباط میان افراد، عضویت در گروه‌های و دسترسی به نهادهای اجتماعی)، مالی (میزان پس‌انداز، اعتبار و درآمد و مستمری‌های بازنشستگی)، طبیعی (زمین آب حیات وحش، تنوع زیستی منابع طبیعی)، فیزیکی (زیرساخت‌هایی نظیر حمل و نقل، سرپناه، انرژی و ارتباطات) و سیاسی
Litman, 2011 Rousseau, 2010	دسترسی به مشاغل و فرصت‌های اقتصادی، مسکن با دوام (مقاوم در برابر بلایای طبیعی)، خدمات زیرساختی (آب آشامیدنی، برق و فناوری اطلاعات و ارتباطات، مدارس با کیفیت و خدمات بهداشتی قابل اعتماد).
VTPI, 2010	ایمنی و بهداشت (ایمنی ترافیک، امنیت شخصی، و بهداشت عمومی)، شرایط زیست محیطی محلی (نظافت، سر و صدا، گرد و غبار، کیفیت هوا، و کیفیت آب)، کیفیت تعاملات اجتماعی (همسایگی، انصاف، احترام، هویت جامعه و غرور و افتخار)، فرصت برای تفریح و سرگرمی، منابع فرهنگی و زیست محیطی (سازه‌های تاریخی، درختان بالغ، سبک معماری سنتی).
ژانگ مائو ^۱ (۲۰۰۹)	مادی (سطح درآمد و میزان پس‌انداز)، شاخص تحصیلی، برخورداری از سطح خدمات و امکانات رفاهی، برخورداری از خدمات پزشکی، وضعیت امنیت اجتماعی
ورگونست (2003)	ساکنان محلی (تعداد، ساختار جمعیت شناختی)، زندگی اجتماعی (شیوه زندگی)، سطح خدمات (ارتباطات، مدارس، خانه‌ها برای سالمندان و فروشگاه‌ها)، اقتصاد محلی (توان محل برای ایجاد اشتغال و درآمد)، مکان فیزیکی (چشم‌انداز و ساختمان‌های ناحیه)
May, 1996	شرایط خوب مادی (اقتصادی)، شرایط خوب اجتماعی، شرایط خوب روانی و پیشرفت شخصی همه ساکنان، زمینه مناسب برای همیاری، مشارکت در تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی‌ها بر خورداری از امکانات و خدمات استاندارد برای زندگی
خراسانی و همکاران، ۱۳۹۲	زیرساخت‌ها (حمل و نقل، ارتباطات، آب و بهداشت)، اقتصاد (غذا، مسکن مناسب، شغل راضی‌کننده)، محیط زیست (هوای پاک و فضای سبز و پارک‌ها)، اجتماعی (مشارکت افراد در فرایند تصمیم‌گیری)
مولفه‌های منتخب	اقتصادی (درآمد و اشتغال، مسکن، حمل و نقل عمومی و امکانات و خدمات زیرساختی)، اجتماعی (آموزش عمومی، بهداشت، مشارکت و همبستگی، پیوستگی و تعلق مکانی، امنیت فردی و اجتماعی، تفریحات و اوقات فراغت)، محیط زیست (فضای سبز و باز، آلودگی و چشم‌انداز)

منبع: یافته‌های تحقیق بر اساس مبانی نظری، ۱۳۹۷.

¹ Zhangmao

شباهت‌های مفهومی بسیاری بین زیست‌پذیری و پایداری وجود دارد. به طوری که، هر دوی آنها به تامین نیازها، عدالت و برابری و کیفیت محیط زندگی توجه نشان می‌دهند. همانند پایداری، زیست‌پذیری مفهومی چند وجهی است که دارای برداشت‌های متفاوت می‌باشد. به طوری که تفسیر عمده این مفهوم ارتباط گسترده‌ای با کیفیت زندگی، رفاه و رضایت از زندگی دارد (Lyndhurst, 2004; Bellamy and Brown, 2009)، به عبارتی دیگر می‌توان گفت که زیست‌پذیری معمولاً به عنوان یک جزء جدایی ناپذیر از مفهوم پایداری می‌باشد. به طوری که از نظر دیدگاه و حوزه عملکردی (اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی) بین پایداری و زیست‌پذیری اشتراکات متعددی وجود دارد. در نهایت بعد فضایی پایداری نشان دهنده توجه آن به ابعاد محلی تا بین‌المللی است، حال آن که زیست‌پذیری عمدتاً در سطوح محلی مطرح است و گاهی در برخی منابع و تجارب موجود تا سطح ملی مورد توجه قرار گرفته است (Shamsuddin et al, 2012:178). به طور کل، تفاوت‌های موجود در بین پایداری و زیست‌پذیری را می‌توان به شرح زیر خلاصه نمود (بوئینی، ۱۳۹۴: ۶۲-۶۱):

- دوره زمانی مورد توجه: زیست‌پذیری بر روی دوره زمانی کوتاه مدت و پایداری بر روی دوره‌های زمانی بلندمدت تمرکز دارند. (Rue et al, 2011: 5-10)
 - تفاوت در شاخص‌ها: شاخص‌های زیست‌پذیری آنچه را که امروز در حال وقوع است اندازه می‌گیرند، اما شاخص‌های پایداری، ظرفیت موجود برای آنچه در آینده رخ خواهد داد، را اندازه‌گیری می‌کند (Lyndhurst, 2004; Bellamy and Brown, 2009)
 - اهداف: زیست‌پذیری اشاره به زیرمجموعه‌ای از اهداف پایداری دارد که مستقیماً اعضای جامعه را تحت تاثیر قرار می‌دهند. زیست‌پذیری و پایداری معمولاً دارای اهداف مشترکی هستند، اما غالباً دارای چشم‌اندازها و اولویت‌های متفاوت هستند. به عنوان مثال هر دوی آنها به دنبال کاهش آلودگی هستند، این در حالی است که پایداری بر روی کاهش گازهای گلخانه‌ای که باعث تغییر اقلیم می‌شود، تمرکز دارد ولی زیست‌پذیری بر روی کاهش آلودگی هوای محلی و آلودگی صوتی تمرکز دارد (Tveteras et al, 2012).
 - بعد فضایی: پایداری از نظر فضایی به ابعاد محلی تا بین‌المللی توجه دارد، حال آن که زیست‌پذیری عمدتاً در سطوح محلی و گاهی نیز در سطح ملی مورد توجه قرار گرفته است و هیچگاه در سطح بین‌المللی تعریف و عملیاتی نشده است (Shamsuddin et al, 2012:178).
- همان‌طور که تصویر (۱) نیز نشان می‌دهد، زیست‌پذیری بخشی از مفهوم پایداری است که از طریق اتخاذ روش‌های برنامه‌ریزی و مدیریت مناسب به ایجاد محیط پر جنب و جوش، جذاب و امن برای زندگی و فعالیت ساکنین کمک می‌کند. البته لازم به ذکر است که در این رابطه حکمروایی خوب، وجود یک اقتصاد رقابتی، کیفیت بالای زندگی و پایداری محیط زیست مورد توجه قرار می‌گیرد (UWTAT, 2012).

شکل (۱) ارتباط بین پایداری و زیست‌پذیری در توسعه روستایی

از طرفی دیگر، رابطه مناسب بین پایداری و زیست‌پذیری زمینه را برای شکل‌گیری فرایند توسعه انسانی فراهم می‌سازد. در این مفهوم زیست‌پذیری در محل تقاطع بین اجتماع محلی و محیط زیست قرار دارد. مطابق این دیدگاه، زیست‌پذیری محیط فیزیکی به کیفیت و ماهیت محیط ساخته شده از قبیل مساکن، معابر عمومی و سیستم‌های حمل و نقل، زیرساخت‌های سکونتگاهی و کاربری زمین بستگی دارد (UWTAT, 2012). با توجه به مطالب فوق الذکر، می‌توان به این نکته اشاره نمود که پایداری و زیست‌پذیری مفاهیم متعالی هستند که وابستگی متقابل میان ابعاد اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی را به رسمیت شناخته‌اند. به عبارت دیگر، مفهوم زیست‌پذیری در مرکز تلاقی سه ضلع منشور ابعاد اصلی پایداری (اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی) واقع است و به عنوان هدف غایی هر جامعه در راه رسیدن به شرایط مطلوب برای زندگی شناخته می‌شود (Knox, 2011). به طور کلی بر اساس مطالب ارائه شده می‌توان گفت که زیست‌پذیری به عنوان جزیی از مفهوم توسعه پایدار که در سطوح محلی مورد توجه قرار گرفته است، به شدت تحت تاثیر سرمایه‌های اجتماعی در مناطق روستایی قرار دارد.

روش انجام تحقیق

تحقیق حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ ماهیت و روش، به صورت توصیفی-تحلیلی انجام شده است. برای جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز از روش کتابخانه و میدانی (پرسشنامه و مشاهده) استفاده شده است. پرسشنامه تحقیق به صورت پنج گزینه‌ای طیف لیکرت بوده و برای تعیین روایی گویه‌های آن، از روش پیش‌آزمون با تکمیل ۱۰٪ از حجم نمونه، اقدام شد که روایی آن از طریق خبرگان و پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ، به میزان ۰/۷۴۶ تایید شد. به منظور عملیاتی ساختن پژوهش مورد نظر، روستاهای دهستان چایپاره بالا انتخاب گردید. بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵ هفت روستای بالای ۱۰ خانوار این دهستان با مجموع ۱۰۵۹ خانوار و ۴۳۵۴ نفر جمعیت، با معیشت غالب کشاورزی به عنوان جامعه آماری در نظر گرفته شد و با استفاده از فرمول کوکران با در نظر گرفتن $p=0.5$ و $q=0.5$ جهت تعیین حداکثر حجم نمونه استفاده شد. بنابر این حجم نمونه برابر با ۲۸۳ خانوار برآورد گردید و به روش تصادفی ساده نمونه‌گیری انجام شد. به منظور بررسی موضوع مورد مطالعه در منطقه مورد نظر نیز، اقدام به شاخص‌سازی با استفاده از مبانی نظری پژوهش شد که در جدول (۳) نشان داده شده است. همچنین برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از روش کمی مبتنی بر آمار توصیفی و استنباطی (آزمونهای t تک نمونه‌ای، رگرسیون خطی، تحلیل مسیر) و مدل تاپسیس استفاده شده است.

جدول (۳) گویه های تحقیق

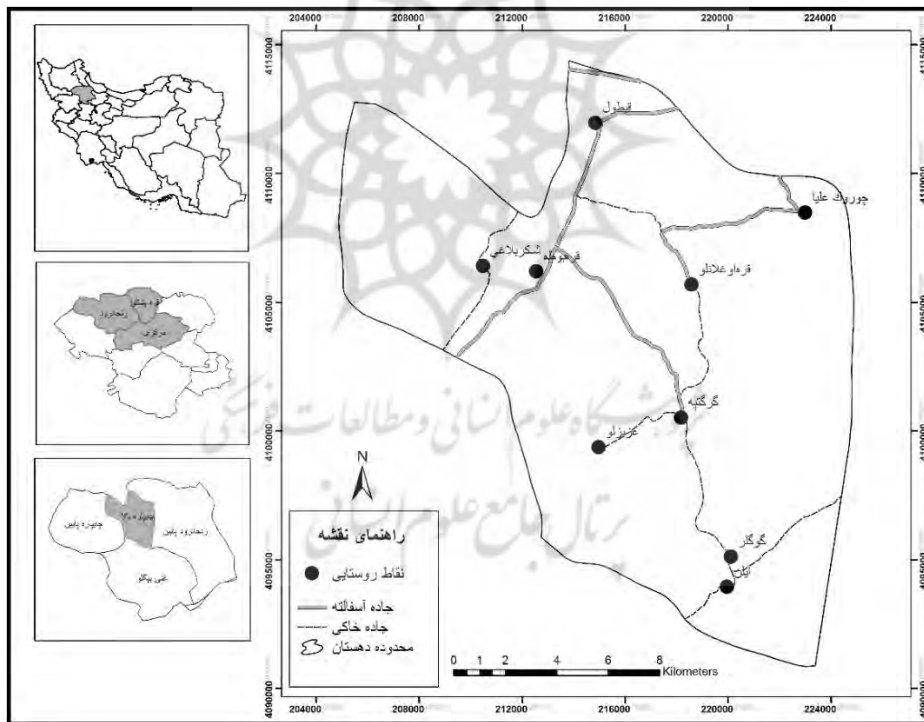
متغیرها	ابعاد	گویه
سرمایه های اجتماعی	اعتماد اجتماعی	پذیرایی موقت از همسایگان در مواقع بحرانی، میزان اعتماد مردم در موارد بروز بحران، نقش همکاری در بهبود روابط همسایگان، میزان اعتماد به مسئولین محلی، اعتماد به افراد تحصیل کرده و متخصص جوان، پذیرش نظرات معماران و افراد متخصص محلی، پذیرش نقش هدایت و نظارت شورای اسلامی و دهیاری، پذیرش اعضای شورا و دهیار به عنوان مدیران قابل اعتماد محلی، پذیرش طرح های مسکن ارائه شده توسط متولیان...
	مشارکت اجتماعی	مشارکت در بازسازی زیرساخت های عمومی روستا، عضویت در سازمان های داوطلبی، تلاش های خیریه ای، میزان مشارکت در گردهمایی و جلسات عمومی روستا، همکاری با مردم روستا در زمینه برگزاری مراسمات، شرکت در انتخابات، رای به نمایندگی زنان، تحقق مشارکت اهالی، آزادی فعالیت اهالی، امکان دخل و تصرف در روستا توسط اهالی، ایجاد امکان تغییراتی برای اعمال نظر برای مراسم خاص در ایام خاص...
	انسجام اجتماعی	رابطه بین اعتماد افراد جامعه به یکدیگر و پیشگیری اجتماعی از جرم ها، نقش همکاری گروهی در کاهش آسیب پذیری، تصمیم گیری مشارکتی، میزان توجه به منافع مشترک در مدیریت محلی، وجود تبعیض در تصمیم گیری مسئولین بر اساس منافع، تمایل به مشورت با و خبرگان محلی، میزان توجه به انجام وظایف اجتماعی افراد در روستا، رابطه بین احساس تعلق افراد به جامعه و پیشگیری اجتماعی، قانون مداری...
	شبکه های اجتماعی	توانایی شورای اسلامی و دهیاری در ایجاد پیوند روستا با سایر روستاها و شهر، میزان توجه به ارائه اطلاعات و تجارب فردی، نقش شورا و دهیاری در ایجاد ارتباط بین روستائیان و نهادهای مرتبط، نقش شورا اسلامی در افزایش همکاری، نقش شورا و دهیاری در تسهیل قوانین و خدمات مالی، توانایی نهادهای محلی روستای در ارائه خدمات، میزان دارا بودن و دسترسی نهادهای محلی به تجهیزات مناسب و منابع مالی، ...
زیست پذیری	اجتماعی	رضایت از کیفیت آموزشی و فضای آموزشی روستا، کیفیت ساختمان های مدارس و مساجد روستا (فضاهای عمومی)، میزان رضایت از خدمات بهداشتی، دسترسی به پزشک عمومی در روستا، ارتباط مردم روستا با اعضای شورای اسلامی و دهیار روستا، میزان مشارکت اهالی روستا در اجرای طرح های عمرانی، میزان اعتماد شما به شورای اسلامی و دهیار روستا و عملکرد آنها، میزان همکاری شما با همسایگان در امور مختلف، میزان علاقه و وابستگی اهالی به روستای خود، میزان احساس تعلق خاطر، میزان رضایت از امنیت در روستای محل زندگی، میزان وقوع جرم در روستا (دعوای گروهی و ...)، میزان مشارکت شما در بهبود شرایط زندگی در روستا، میزان توجه به نقش بزرگترهای روستا و ریش سفیدان در کاهش تنش، میزان همکاری با شورای اسلامی و دهیاری برای بهبود شرایط زندگی در روستا، میزان ماندگاری جوانان در روستا...
	اقتصادی	میزان رضایت از شغل فعلی خود، کافی بودن درآمد حاصل از شغل کشاورزی برای تامین هزینه های زندگی، میزان دسترسی به شغل در محیط روستا، میزان استحکام مسکن در برابر زلزله، استفاده از اعتبارات نوسازی و مقاوم سازی مسکن، دسترسی به خدمات اقتصادی از قبیل فروشگاه تعاونی، بانک و تعمیرگاه، برخورداری از امکانات بهداشتی در منزل، برخورداری از حمام مناسب و بهداشتی در خانه، رضایت از تعداد اتاقها و مساحت کافی مسکن، دسترسی به وسایل نقلیه و وسایل حمل بار و مسافر، کیفیت دسترسی به وسایل حمل و نقل عمومی در روستا، کیفیت راه دسترسی به شهر و روستاهای اطراف، کیفیت معابر و کوچه های داخل روستا، میزان رضایت از کیفیت آب لوله کشی، وجود آب کافی برای فعالیت های کشاورزی، دسترسی به کالاهای مورد نیاز برای تامین نیازهای روزمره، دسترسی به مواد سوختی (گرمایشی و سوخت ماشین الات کشاورزی)، میزان فعالیت مسئولین روستا در حمایت از توسعه صنایع دستی در روستا،

کیفیت جمع آوری زباله ها از سطح روستا، کیفیت دفع فاضلاب و آبهای جاری از سطح روستا، میزان رضایت شما از چشم انداز طبیعی روستا، رهاسازی ضایعات واحدهای صنعتی در اطراف روستا، رعایت اصول بهداشتی در معابر (جلوگیری از ریختن زباله و فضولات حیوانی و...)، منظم بودن برنامه جمع آوری زباله در روستا، شلوغی روستا و افزایش ترافیک و میزان تصادفات، میزان توجه مسئولین روستا به زیباسازی پیاده روها و معابر عمومی، تسهیل مراحل صدور مجوز ساختمانی در روستا...	زیست محیطی	

منبع: یافته‌های تحقیق بر اساس مبانی نظری تحقیق، ۱۳۹۷.

منطقه مورد مطالعه

دهستان چایپاره بالا به مرکزیت روستای قره بوطه در طول جغرافیایی ۴۸ درجه و ۲۰ دقیقه و ۵۵ ثانیه تا ۴۸ درجه و ۳۱ دقیقه و ۴۲ ثانیه شرقی و عرض جغرافیایی ۳۱ درجه و ۰۸ دقیقه تا ۳۱ درجه و ۱۸ دقیقه و ۱۴ ثانیه شمالی گستره شده است. این دهستان از توابع بخش زنجانرود، شهرستان زنجان و استان زنجان قرار دارد و فاصله آن از مرکز استان (شهر زنجان) برابر با ۹۰ کیلومتر است. این دهستان دارای ۸ روستا به نام‌های: عزیزلو، قره بوطه، قره اغلانلو، قیطول، گرگ تپه، ایلن، چروک علیا و گوگلر است. طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ جمعیت آن ۴۳۸۰ نفر و ۱۰۶۵ خانوار بوده است. رودخانه قزل اوزن تنها رودخانه دائمی است که در این دهستان جریان دارد و دو روستای قره بوطه و قیطول برای کشاورزی از آب آن استفاده می‌کنند (شکل ۲).

شکل (۲) نقشه موقعیت سیاسی - اداری دهستان چایپاره بالا

یافته‌های تحقیق

به منظور تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده، ابتدا مشخصات فردی پاسخگویان مورد بررسی قرار می‌گیرد. به این صورت که بیشترین افراد پاسخگو (۴۲/۴٪) دارای سنین ۲۰-۳۰ و همچنین بیشترین تعداد پاسخگو دارای تحصیلات

^۱- البته روستای شکر بولاغی خالی از سکنه است که در بالا نام آن ذکر نشده است.

راهنمایی (۵۵/۴٪) بوده و ساختار شغلی حجم نمونه بیان می‌دارد که بیشترین تعداد نمونه (۳۲/۶٪) به کشاورزی و دامداری و کمترین تعداد نمونه با ۲۱/۷ درصد به شغل آزاد (مشاغل غیر از کشاورزی) مشغول هستند. بنابر این ساختار شغلی غالب در دهستان چایپاره بالا دامداری و زراعت به شیوه سنتی است. همچنین سابقه سکونت در روستا بیش از ده سال با ۹۲٪ بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است.

به منظور بررسی وضعیت منطقه مورد مطالعه از نظر سرمایه اجتماعی، از آزمون t تک نمونه‌ای با در نظر گرفتن مطلوبیت عددی ۳ (با توجه به اینکه عدد سه به عنوان میانگین طیف لیکرت قرار دارد) استفاده شده است. نتایج این آزمون که در جدول (۴) آورده شده است نشانگر وضعیت رضایت بخش سرمایه اجتماعی در منطقه مورد مطالعه است. به طوری که تمامی مولفه‌های سرمایه اجتماعی به استثنای شبکه‌ها و نهاد اجتماعی دارای میانگین بالاتر از حد مطلوب ۳ هستند. به طوری که مولفه اعتماد اجتماعی دارای بیشترین مقدار میانگین (۳/۱۷۳) است که حاکی از میزان اعتماد مردم به یکدیگر، پذیرش نظرات افراد متخصص و تحصیل کرده، میزان اعتماد و همکاری با سازمان‌های متولی امور روستایی، وجود روحیه تعامل و همکاری در نتیجه اعتماد متقابل و ... می‌باشد. در مقابل مولفه شبکه‌ها و نهادهای اجتماعی کمترین مقدار میانگین (۲/۸۰۱) را به خود اختصاص داده است. این امر نیز نشانگر پایین بودن توانایی نهاد های محلی چون شورای اسلامی و دهیاری در ایجاد ارتباط میان مردم روستا با سایر روستاها و شهرها، تسهیل ضعیف قوانین و خدماتی مالی توسط نهادها، میزان پایین دسترسی به نهادهای محلی به تجهیزات مناسب و منابع مالی، نقش ضعیف نهادهای محلی در آموزش‌ها و تعاملات بین گروه‌های مردمی و ... است. همچنین در تمامی مولفه‌های سرمایه اجتماعی مورد نظر تحقیق به جز انسجام اجتماعی در سطح ۰/۰۵ تفاوت معنادار وجود دارد.

جدول (۴) بررسی وضعیت مولفه‌های سرمایه اجتماعی در سطح منطقه مورد مطالعه

مطلوبیت عددی مورد آزمون = ۳							
فاصله اطمینان ۹۵ درصد		تفاوت از حد مطلوب	سطح معناداری	درجه آزادی	آماره آزمون t	میانگین	مولفه‌ها
بالا تر	پایین تر						
۰/۲۹۰	۰/۰۵۶	۰/۱۷۳	۰/۰۰۴	۲۸۲	۲/۹۲۴	۳/۱۷۳	اعتماد اجتماعی
۰/۲۷۲	۰/۰۰۵	۰/۱۳۸	۰/۰۴۲	۲۸۲	۲/۰۵۶	۳/۱۳۸	مشارکت اجتماعی
۰/۱۲۶	-۰/۱۱۴	۰/۰۰۶	۰/۹۲۳	۲۸۲	۰/۰۹۷	۳/۰۰۵	انسجام اجتماعی
-۰/۰۶۶	-۰/۳۳۱	-۰/۱۹۸	۰/۰۰۴	۲۸۲	-۲/۹۶۱	۲/۸۰۱	شبکه‌های اجتماعی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷.

در ادامه برای بررسی وضعیت زیست‌پذیری در منطقه مورد مطالعه نیز از آزمون t تک نمونه با مطلوبیت عددی ۳ استفاده شد. مطابق اطلاعات به دست آمده از جدول (۵) ابعاد اقتصادی و اجتماعی زیست‌پذیری دارای میانگین بالاتر از ۳ و تفاوت از حد مطلوب مثبت، از نظر پاسخگویان دارای وضعیت رضایت‌بخشی بوده اند. اما مولفه زیست‌محیطی با میانگین ۲/۷۳۶ و تفاوت از حد مطلوب منفی، وضعیت مناسبی در منطقه مورد مطالعه ندارد. به طوری که مولفه اجتماعی بیشترین مقدار میانگین (۳/۲۴۳) را داراست. که ناشی از عواملی چون میزان رضایت از کیفیت آموزشی

روستا، کیفیت فضاهای عمومی، رضایت از خدمات ارائه شده، میزان مشارکت و همکاری اهالی روستا، میزان اعتماد شما به شورای اسلامی و دهیار روستا و عملکرد آنها، میزان تعلق خاطر، رضایت از امنیت در زندگی و ... است که به شدت تحت تاثیر سرمایه‌های اجتماعی در منطقه می‌باشد. همچنین پایین بودن میزان مولفه زیست‌محیطی از حد مطلوب، نشان از میزان رضایت کم از چشم‌انداز روستا، کیفیت پایین جمع‌آوری زباله‌ها و دفع فاضلاب در سطح روستا، میزان توجه ناکافی به زیباسازی پیاده‌روها و معابر عمومی و ... دارد. همچنین مولفه‌های زیست‌پذیری به استثنای مولفه اقتصادی در سطح ۰/۰۵ دارای تفاوت معناداری می‌باشند.

جدول (۵) بررسی وضعیت مولفه‌های زیست‌پذیری در منطقه مورد مطالعه

مطلوبیت عددی مورد آزمون = ۳							
مولفه‌ها	میانگین	آماره آزمون t	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت از حد		فاصله اطمینان ۹۵ درصد
					مطلوب	پایین‌تر	
اقتصادی	۳/۱۰۵	۱/۲۷۴	۲۸۲	۰/۲۰۵	۰/۱۰۵	-۰/۰۵۸	۰/۲۶۸
اجتماعی	۳/۲۴۳	۵/۱۹۶	۲۸۲	۰/۰۰۰	۰/۲۴۳	۰/۱۵۰	۰/۳۳۵
زیست‌محیطی	۲/۷۳۶	-۳/۴۲۹	۲۸۲	۰/۰۰۱	-۰/۲۶۳	-۰/۴۱۶	-۰/۱۱۲

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷.

در پی بررسی دامنه اثرگذاری هریک از مولفه‌های سرمایه اجتماعی بر زیست‌پذیری مناطق روستایی مورد نظر، از دیدگاه پاسخگویان سعی شد با استفاده از موثرترین متغیرها در هر یک از مولفه‌های چهارگانه اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی، شبکه و نهادهای اجتماعی به عنوان متغیرهای مستقل و مولفه‌های مربوط به زیست‌پذیری روستایی به عنوان متغیر وابسته، در تحلیل رگرسیون چندگانه مورد استفاده قرار گرفت. بررسی مدل برازش رگرسیون نشان می‌دهد که حدود ۶۷٪ از تاثیر مثبت در زیست‌پذیری روستایی، متاثر از سرمایه‌های اجتماعی روستایی در محدوده مورد مطالعه، بوده است (جدول ۶). این مهم خود را در معیشت روستاهای هدف به شدت نشان می‌دهد، به طوری که معیشت غالب ساکنان دهستان چایپاره بالا زراعت و دامداری است. از یک سو نوع مالکیت اراضی به صورت مشاع، و از سوی دیگر دامداری به صورت گروهی و با همکاری اهالی روستاها انجام می‌شود، لذا امر کشاورزی به عنوان معیشت غالب و موثر در زیست‌پذیری در این روستاها به همکاری و تعاملات اجتماعی اهالی، وابستگی به سزایی دارد. همچنین نتایج حاصل از تحلیل واریانس نشان می‌دهد که همه شاخص‌های چهارگانه سرمایه اجتماعی (اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی، شبکه‌ها و نهادهای اجتماعی) در حد ۰/۰۱ معنادار هستند (جدول ۷).

جدول (۶) تحلیل واریانس عوامل تاثیرگذار بر گردشگری خلاق روستایی

اشتباه معیار	ضریب تعیین تعدیل شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی چندگانه
۰/۴۱۴۴۴	۰/۴۲۹	۰/۴۴۵	۰/۶۶۷

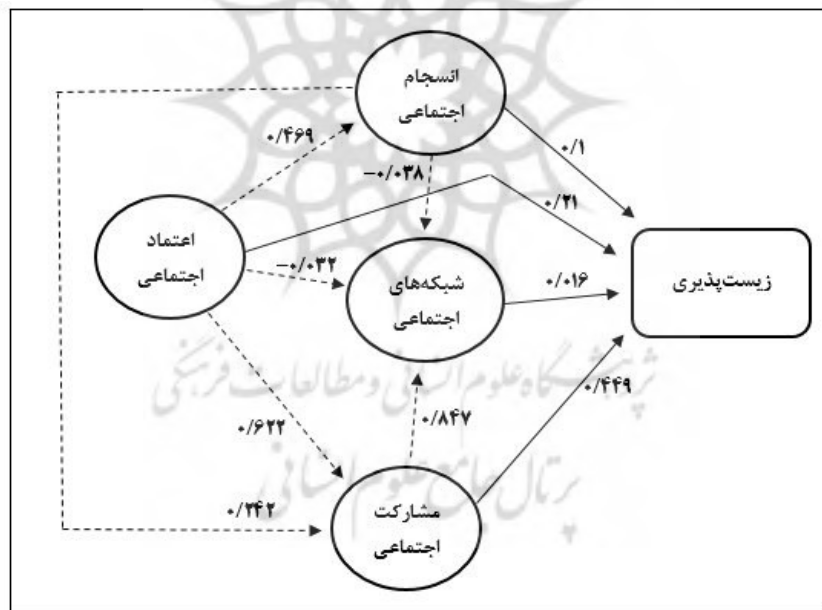
منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷.

جدول (۷) تحلیل واریانس مبتنی بر رابطه خطی بین سرمایه اجتماعی و زیست‌پذیری

مولفه‌ها	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره آزمون F	سطح معناداری
اثر ریگرسیون	۱۸/۷۳۶	۴	۴/۶۸۳	۲۷/۲۷۱	۰/۰۰۰
باقیمانده	۲۳/۳۵۹	۰/۱۳۶	۰/۱۷۲		
کل	۴۲/۰۹۵	۲۸۲			

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷.

بعد از تعیین روابط میان مولفه‌های سرمایه اجتماعی و زیست‌پذیری روستایی، به بررسی اثرات مستقیم و غیر مستقیم مولفه‌های سرمایه اجتماعی بر زیست‌پذیری روستایی با استفاده از مدل تحلیل مسیر، در قالب شکل (۳) میزان تاثیر (مستقیم و غیر مستقیم) هر یک از مولفه‌ها نشان داده شده است.

شکل (۳) نمودار تحلیل مسیر (منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷).

بر اساس اطلاعات به دست آمده از تحلیل مسیر (جدول ۸) اثرات مستقیم و غیر مستقیم مولفه‌های سرمایه اجتماعی بر زیست‌پذیری روستایی مشخص شده است. به طوری که مولفه اعتماد اجتماعی ۰/۵۷۸ به عنوان موثرترین مولفه بوده است. به عبارت دیگر شاخص‌هایی چون؛ میزان اعتماد به سایر ساکنین روستا، نقش همکاری در بهبود روابط همسایگان و مردم روستا، میزان اعتماد به دهباری در پی‌گیری امور، میزان اعتماد به کارکرد شورای اسلامی، اعتماد به افراد تحصیل‌کرده و متخصص جوان، در مناطق روستایی مورد نظر میزان بالایی را به خود اختصاص داده و در نتیجه

زیست‌پذیری روستایی را تحت تاثیر قرار داده است. و در مقابل مولفه شبکه‌ها و نهادهای اجتماعی به میزان ۰/۰۱۶- کمترین تاثیر را در زیست‌پذیری مناطق روستایی هدف داشته است.

جدول (۸) سنجش اثرات گردشگری خلاق بر توسعه پایدار روستایی

اولویت	کل آثار	اثرات غیر مستقیم	اثر مستقیم	متغیرها
۱	۰/۵۷۸	۰/۳۶۷	۰/۲۱۰	اعتماد اجتماعی
۲	۰/۴۳۵	-۰/۰۱۳	۰/۴۴۹	مشارکت اجتماعی
۳	۰/۲۰۶	۰/۱۰۶	۰/۱	انسجام اجتماعی
۴	-۰/۰۱۶	-	-۰/۰۱۶	شبکه‌های اجتماعی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷.

به منظور تعیین وضعیت زیست‌پذیری روستاهای مورد مطالعه از مدل تاپسیس، به علت فرض نابرابری وزن شاخص‌ها در آن، استفاده می‌شود. برای این کار ابتدا اقدام به برآورد وزن هر یک از مولفه‌های زیست‌پذیری از طریق نظر سنجی از خبرگان شد، که نتایج آن در جدول (۹) نمایش داده شده است.

جدول (۹) وزن و معیار فاصله‌ای مولفه‌های زیست‌پذیری در منطقه مورد مطالعه

معیار فاصله‌ای		وزن استاندارد	مولفه‌های زیست‌پذیری
A ⁻	A [*]		
۰/۱۲۹	۰/۲۶۹	۰/۵۲۵	اقتصادی
۰/۰۸۱	۰/۱۰۸	۰/۲۶۲	اجتماعی
۰/۰۵۹	۰/۱۳۱	۰/۲۱۳	زیست‌محیطی

در ادامه برای تهیه ماتریس اولیه یا خام مدل تاپسیس از داده‌های جمع‌آوری شده از طریق پرسشنامه و نتایج آزمون کروسکال‌والیس استفاده شد و پس از طی مراحل پنج‌گانه مدل تاپسیس، در نهایت به رتبه‌بندی روستاها انجامید (جدول ۱۰). به طوری که روستای قره‌بوته با ضریب اولویت ۰/۹۲۳ دارای رتبه اول و پس از آن روستای قیطول با ضریب اولویت ۰/۸۴۷ رتبه دوم از نظر زیست‌پذیری را به خود اختصاص داده‌اند. در حقیقت این دو روستا دارای زمین‌های زراعی وسیع و حاصلخیزی هستند که به زیر کشت برنج می‌رود و کشاورزی معیشت غالب ساکنان این دو روستا می‌باشد. همان‌گونه که ذکر شد زمین‌های زراعی این دو روستا به صورت مشاع مورد کشت قرار می‌گیرد که از جمله سیستم‌های بهره‌برداری است که شدیداً به روابط و تعامل و مشارکت کشاورزان و به طور کلی سرمایه اجتماعی روستایی وابسته است. بنابر این نقش سرمایه اجتماعی در زیست‌پذیری این روستاها احساس می‌شود. در مقابل روستاهای ایلن (۰/۱۸۰) و گوگلر (۰/۱۰۸) به ترتیب دارای رتبه ششم و هفتم از نظر زیست‌پذیری در دهستان چایپاره بالا هستند. بنابر این مشکلات بسیاری در زمینه شرایط زندگی و امکانات مورد نیاز جهت ادامه زندگی، اهالی

این دو روستا را تهدید می‌کند و در حقیقت روستاهای مذکور قابلیت زندگی ضعیفی داشته و شرایط مساعدی برای مهاجرت ساکنان آن فراهم نموده است.

جدول (۱۰) رتبه‌بندی روستاهای نمونه به لحاظ زیست پذیری با استفاده از مدل *TOPSIS*

رتبه روستا	C_i (ضریب اولویت)	فاصله از ایده‌آل		روستا
		S^-	S^*	
۶	۰/۱۸۰۵	۰/۰۳۰	۰/۱۳۸	ایلن
۴	۰/۴۸۴۵	۰/۰۷۵	۰/۰۸۰	چروک علیا
۳	۰/۵۰۵۵	۰/۰۷۸	۰/۰۷۷	قره‌اغلانلو
۱	۰/۹۲۳۵	۰/۱۵۱	۰/۰۱۲	قره‌بوطه
۲	۰/۸۴۷۰	۰/۱۴۱	۰/۰۲۵	قیطول
۵	۰/۲۵۴۵	۰/۰۳۹	۰/۱۱۵	گرگ‌تپه
۷	۰/۱۰۸۲	۰/۰۱۸	۰/۱۵۱	گوگلر

نتیجه‌گیری

یکی از اهداف برنامه‌ریزی توسعه روستایی افزایش کیفیت زندگی ساکنان مناطق روستایی و ایجاد شرایطی برای زندگی در مناطق روستایی است. به عبارت دیگر برنامه‌ریزی توسعه روستایی در پی فراهم نمودن مکان‌های قابل سکونت از نظر اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی در مناطق روستایی است. بنابر نظریات جدید توسعه روستایی، سرمایه اجتماعی به عنوان یک دارایی جمعی نقش مهمی در تسهیل و هماهنگی اقدامات و تقویت ظرفیت‌های گروه‌های محلی در دستیابی به اهداف توسعه روستایی ایفا می‌کند. چرا که هیچ توسعه‌ای بدون مشارکت محلی مردم، رضایتمندی و اعتماد اجتماعی شکل نمی‌گیرد. به طوری که سرمایه اجتماعی در تواناسازی جوامع روستایی برای مدیریت و پاسخ به فشارهای اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی بوده و تلاشی برای تضمین توسعه پایدار است. این در حالی است که شباهت‌های مفهومی بسیاری بین زیست‌پذیری و پایداری وجود دارد. به طوری که، هر دوی آنها به تامین نیازها، عدالت و برابری و کیفیت محیط زندگی توجه نشان می‌دهند. به طوری که تفسیر عمده این مفهوم ارتباط گسترده‌ای با کیفیت زندگی، رفاه و رضایت از زندگی دارد و زیست‌پذیری معمولاً به عنوان یک جزء جدایی ناپذیر از مفهوم پایداری می‌باشد. در نهایت بعد فضایی پایداری نشان دهنده توجه آن به ابعاد محلی تا بین‌المللی است، حال آن که زیست‌پذیری عمدتاً در سطوح محلی مطرح است و گاهی در برخی منابع و تجارب موجود تا سطح ملی مورد توجه قرار گرفته است. بنابر این زیست‌پذیری بخشی از مفهوم پایداری است که از طریق اتخاذ روش‌های برنامه‌ریزی و مدیریت مناسب به ایجاد محیط پر جنب و جوش، جذاب و امن برای زندگی و فعالیت ساکنین کمک می‌کند. لذا سرمایه اجتماعی تاثیر بسزایی در زیست‌پذیری به عنوان جزیی از ابعاد توسعه پایدار روستایی دارد.

به منظور بررسی وضعیت منطقه مورد مطالعه از نظر سرمایه اجتماعی، از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شده است. که نشانگر وضعیت رضایت بخش سرمایه اجتماعی در منطقه مورد مطالعه است. به طوری که تمامی مولفه‌های سرمایه اجتماعی به استثنای شبکه‌ها و نهاد اجتماعی دارای میانگین بالاتر از حد مطلوب ۳ هستند. به طوری که مولفه اعتماد اجتماعی دارای بیشترین مقدار میانگین (۳/۱۷۳) است که حاکی از میزان اعتماد مردم به یکدیگر، پذیرش نظرات افراد متخصص و تحصیل کرده، میزان اعتماد و همکاری با سازمان‌های متولی امور روستایی، وجود روحیه تعامل و همکاری در نتیجه اعتماد متقابل و ... می‌باشد. در مقابل مولفه شبکه‌ها و نهادهای اجتماعی کمترین مقدار میانگین (۲/۸۰۱) را به خود اختصاص داده است. این امر نیز نشانگر پایین بودن توانایی نهادهای محلی چون شورای اسلامی و دهیاری در ایجاد ارتباط میان مردم روستا با سایر روستاها و شهرها، تسهیل ضعیف قوانین و خدماتی مالی توسط نهادها، میزان پایین دسترسی به نهادهای محلی به تجهیزات مناسب و منابع مالی، نقش ضعیف نهادهای محلی در آموزش‌ها و تعاملات بین گروه‌های مردمی و ... است. همچنین نتایج آزمون t تک نمونه‌ای برای بررسی وضعیت زیست‌پذیری نشان می‌دهد که ابعاد اقتصادی و اجتماعی زیست‌پذیری دارای میانگین بالاتر از ۳ و تفاوت از حد مطلوب مثبت، از نظر پاسخگویان دارای وضعیت رضایت‌بخشی بوده‌اند. ولی مولفه زیست‌محیطی با میانگین ۲/۷۳۶ و تفاوت از حد مطلوب منفی، وضعیت پایین‌تر از حد مطلوب دارد. به طوری که مولفه اجتماعی بیشترین مقدار میانگین (۳/۲۴۳) را داراست. که ناشی از عواملی چون میزان رضایت از کیفیت آموزشی روستا، کیفیت فضاهای عمومی، رضایت از خدمات ارائه شده، میزان مشارکت و همکاری اهالی روستا، میزان اعتماد شما به شورای اسلامی و دهیار روستا و عملکرد آنها، میزان تعلق خاطر، رضایت از امنیت در زندگی و ... است که به شدت تحت تاثیر سرمایه‌های اجتماعی در منطقه می‌باشد. همچنین پایین بودن میزان مولفه زیست‌محیطی از حد مطلوب، نشان از میزان رضایت کم از چشم‌انداز روستا، کیفیت پایین جمع‌آوری زباله‌ها و دفع فاضلاب در سطح روستا، میزان توجه ناکافی به زیباسازی پیاده‌روها و معابر عمومی و ... دارد. در پی بررسی دامنه اثرگذاری هریک از مولفه‌های سرمایه اجتماعی بر زیست‌پذیری مناطق روستایی مورد نظر، بر اساس تحلیل رگرسیون چندگانه مشخص شد که حدود ۶۷٪ از تاثیر مثبت در زیست‌پذیری روستایی، متاثر از سرمایه‌های اجتماعی در محدوده مورد مطالعه، بوده است. این مهم خود را در معیشت روستاهای هدف به شدت نشان می‌دهد. با توجه به معیشت غالب ساکنان دهستان چاپپاره بالا زراعت (مالکیت مشاع) و دامداری (به صورت گروهی) است. لذا امر معیشت به عنوان عامل موثر در زیست‌پذیری در این روستاها به همکاری و تعاملات اجتماعی اهالی، وابستگی به سزایی دارد. همچنین مدل تحلیل مسیر نشان می‌دهد، که مولفه اعتماد اجتماعی با ضریب ۰/۵۷۸ به عنوان موثرترین مولفه بوده است. و در مقابل مولفه شبکه‌ها و نهادهای اجتماعی به میزان ۰/۱۶- کمترین تاثیر را در زیست‌پذیری مناطق روستایی هدف داشته است. همچنین روستای قره‌بوته با ضریب اولویت ۰/۹۲۳ دارای رتبه اول و پس از آن روستای قیطول با ضریب اولویت ۰/۸۴۷ رتبه دوم از نظر زیست‌پذیری را به خود اختصاص داده‌اند. در مقابل روستاهای ایلن (۰/۱۸۰) و گوگلر (۰/۱۰۸) به ترتیب دارای رتبه ششم و هفتم از نظر زیست‌پذیری در دهستان چاپپاره بالا هستند. بنابر این مشکلات بسیاری در زمینه شرایط زندگی و امکانات مورد نیاز جهت ادامه زندگی، اهالی این دو روستا را تهدید می‌کند و در حقیقت روستاهای مذکور قابلیت زندگی ضعیفی داشته و شرایط مساعدی برای مهاجرت ساکنان آن فراهم نموده است.

منابع

- ازکیا، مصطفی، حسنی‌راد، کریم، (۱۳۸۸)، نقش اعتماد اجتماعی در مشارکت مردم در طرحهای توسعه روستایی، پژوهش‌نامه علوم اجتماعی، دوره ۳، شماره ۱، ۷-۲۷.
- افراخته، حسن، جلالیان، حمید، انوری، آرزو، منوچهری، ایوب، (۱۳۹۵)، تحلیل نقش سرمایه اجتماعی در زیست‌پذیری روستاهای ادغام‌شده در شهر میاندوآب، فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی، جلد ۳، شماره ۴، ۴۴۱-۴۱۵.
- بوئینی، محمد تقی، (۱۳۹۴)، ارزیابی نقش مدیریت روستایی در توسعه پایدار با تاکید بر زیست‌پذیری؛ (مطالعه موردی: شهرستان سلطانیه)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه زنجان.
- پورتنس، آلهاندرو، افه، کلاوس، پانام، رابرت، کلمن، جیمزسمیوئل، فوکویاما، فرانسیس، بوردیو، پیر، ولکاک، مایکل، (۱۳۸۹)، سرمایه اجتماعی: اعتماد، دموکراسی و توسعه، ترجمه حسن پویان، افشین خاکباز، کیان تاجبخش، انتشارات شیرازه، چاپ اول، تهران.
- خراسانی، محمد امین، (۱۳۹۲)، تاملی در مفهوم زیست‌پذیری، شناخت، سنجش و رویکردها-محمد امین خراسانی- همایش ملی معماری پایدار و توسعه شهری.
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا، محمودی، سمیرا، غفاری، غلامرضا، پورطاهری، مهدی، (۱۳۹۴)، تبیین الگوی فضایی سرمایه اجتماعی در توسعه پایدار روستایی مورد: روستاهای استان خراسان رضوی، اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال چهارم، شماره ۱، پیاپی ۱۱، ۸۷-۱۰۷.
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا، محمودی، سمیرا، غفاری، غلامرضا، پورطاهری، مهدی، (۱۳۹۴)، تبیین الگوی فضایی سرمایه اجتماعی در توسعه پایدار روستایی مورد: روستاهای استان خراسان رضوی، اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال چهارم، شماره ۱، ۸۷-۱۰۷.
- سالاری سردری، فرضعلی، بیرانوندزاده، مریم، علی‌زاده، سیددانا، (۱۳۹۳)، نقش سرمایه اجتماعی در توسعه پایدار محلی (مطالعه موردی: سکونتگاه‌های شهری و روستایی منطقه عسلویه)، هویت شهر، سال هشتم، شماره ۱۹، ۷۷-۸۸.
- فراهانی، حسین، عبدلی، سمیه، چراغی، مهدی، (۱۳۹۱)، ارزیابی اثرات سرمایه اجتماعی در توسعه نواحی روستایی با تاکید بر کیفیت زندگی (مطالعه موردی: دهستان مشهد، میقان شهرستان اراک)، برنامه ریزی منطقه‌ای، سال دوم، شماره ۸، ۶۷-۷۸.
- مطیعی لنگرودی، سید حسن، (۱۳۹۰)، برنامه ریزی روستایی - با تاکید ایران، جهاد دانشگاهی مشهد، مشهد، چاپ پنجم.
- Bhagavatula, S., Elfring, T., Tilburg, A. V., Gerhard G. V. B., (2010), "How social and humanCapital influence opportunity recognition and resource mobilization in India's Handloom Industry", *Journal of Business Venturing*, 25 (3): 245-260.
- Hunt, C. A., Durham, W. H., & Menke, C. M. (2015). *Social capital in development: Bonds, bridges, and links in Osa and Golfito, Costa Rica*. *Human Organization*, ۷۴(۳), ۲۱۷-۲۲۹.

- Lyndhurst, B. (2004), *Livability and sustainable Development: Bad Habits and Hard Choices. Final Report for ODPM. Brook Lyndhurst, UK.*
- Bellamy, J. and Brown, A.J. (2009), *Regional governance in Rural Australia: an Emergent Phenomenon of the Quest for Livability and Sustainability?*
<http://journals.iss.org/index.php/proceedings53rd/article/view/1289/450>
- Khan, H.L.P., 2011, *The Role of Social Capital to Access Rural Credit: A case study at Dinh Cu and Van Quat Dong village in coastal of Thua Thien Hue Province-Vietnam, Department of Urban and Rural Development, Swedish University of Agricultural sciences, Master Thesis, No. 56.*
- Serra, R. (2011). *The Promises of a New Social Capital Agenda. Journal of Development Studies* 47(8): 1109-1127.
- Titeca, K, Vervisch, T, (2008). *The Dynamics of Social Capital and Community Associations in Uganda: Linking Capital and Its Consequences. World Development* 36(11):2205-2222.
- Bebbington, A, Dharmawan, L, Fahmi, E, Guggenheim, S (2006) *Local Capacity, Village Governance, and the Political Economy of Rural Development in Indonesia. World Development* 34(11):1958-1976.
- Xia, M. (2014). *Social Capital and Socioeconomic Development in Rural China. Fudan Journal of the Humanities and Social Sciences*, 7(4), 563-581.
- Teilmann, K. (2012). *Measuring social capital accumulation in rural development. Journal of Rural Studies*, 28(4), 458-465.
- Casieri, A., Nazzaro, C., & Roselli, L. (2010). *Trust building and social capital as development policy tools in rural areas. An empirical analysis: the case of the LAG CDNISAT. Mediterranean Journal of Economics, Agriculture and Environment*, 9(1), 24-30.
- Olajide, O. E. (2016). *Social Capital Factors as Predictors of Rural Development in Nigeria, British Journal of Arts and Social Sciences*, Vol.21 No. II, 153-171.
- Coleman, J. 1990. *Foundations of social theory. Cambridge: Harvard University Press.*
- Putnam, R., R. Leonardi, and R. Nanetti. 1993. *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy. Princeton: Princeton University Press.*
- Knack, S., and P. Keefer. 1997. *Does social capital have an economic payoff? A cross-country investigation. Quarterly Journal of Economics* 112(4): 1251-1288.
- Hall, P. 1999. *Social capital in Britain. British Journal of Political Science* 29: 417-431.
- Halpern, D. 2005. *Social capital. Cambridge: Polity.*
- Putnam, R. 2000. *Bowling alone: Collapse and revival of American community. New York: Simon & Schuster.*
- Lin, N. 2001. *Social Capital: A theory of social structure and action. Cambridge: Cambridge University Press.*
- Krishna, A. 2002. *Active social capital: Tracing the roots of development and democracy. New York: Columbia University Press.*
- Halpern, D. 2005. *Social capital. Cambridge: Polity.*
- Saxton, G., and A.M. Benson. 2005. *Social capital and the growth of the nonprofit sector. Social Science Quarterly* 86(1): 16-35.
- Chen, J., and C.L. Lu. 2007. *Social capital in urban China: attitudinal and behavioral effects on grassroots self-government. Social Science Quarterly* 88(2): 422-442.
- Cosyns, H., Van Damme, P., De Wulf, R., & Degrande, A. (2014). *Can rural development projects generate social capital? A case study of Ricinodendron heudelotii kernel marketing in Cameroon. Small-scale forestry*, 13(2), 163-182.

- Rydin Y, Holman N (2004) *Re-evaluating the contribution of social capital in achieving sustainable development. Local Environ* 9(2):113–117
- Woolcock M, Narayan D (2000) *Social capital: implications for development theory, research, and policy. World Bank Res Obs* 15(2):225–249
- Fox J, Gershman J (2000) *The World Bank and social capital: lessons from ten rural development projects in the Philippines and Mexico. Policy Sci* 33:399–419.
- Michelini JJ (2013) *Small farmers and social capital in development projects: lessons from failures in Argentina's rural periphery. J Rural Stud* 30:99–109.
- Zmerli, S., 2010. *Social capital and norms of citizenship: an ambiguous relationship? American Behavioral Scientist* 53 (5), 657.
- Lewis, J.M., 2010. *Connecting and Cooperating: Social Capital and Public Policy. UNSW Press, Sydney.*
- Go, F., Trunfio, M, Della Lucia, M. (2013). *Social capital and governance for sustainable rural development. Studies in Agricultural Economics* 115, 104-110
- Facheux C, Tchoundjeu Z, Foundjem D, Mbosso C (2006) *From research to farmer enterprise development in Cameroon: case study of kola nuts. Acta Horti (ISHS)* 799:181–188
- Facheux C, Gyau A, Russell D, Foundjem-Tita D, Mbosso C, Franzel S, Tchoundjeu Z (2012) *Comparison of three modes of improving benefits to farmers within agroforestry product market chains in Cameroon. Afr J Agric Res* 7(15):2336–2343
- Prasisca, Y., & Sutikno, F. R. (2015). *Gender Equality and Social Capital as Rural Development Indicators in Indonesia (Case: Malang Regency, Indonesia). Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 211, 370-374.
- Adhikari, K. P., Goldey, P (2010) *Social Capital and its "Downside": The Impact on Sustainability of Induced Community-based Organizations in Nepal. World Development* 38(2):184-194.
- Carter, M. R., Barrett, C. B. (2006) *The Economics of Poverty Traps and Persistent Poverty: An Asset-based Approach. Journal of Development Studies* 42(2):178-199.
- Jordan, J.L., Anil, B., Munasib, A., (2010), "Community Development and Local Social Capital", *Journal of Agricultural and Applied Economics*, 42, (1): 143-159.
- Khan, H.L.P., 2011, *The Role of Social Capital to Access Rural Credit: A case study at Dinh Cu and Van Quat Dong village in coastal of Thua Thien Hue Province- Vietnam, Department of Urban and Rural Development, Swedish University of Agricultural sciences, Master Thesis, No. 56.*
- Perogordo Madrid, D. (2007). *The Silesia Megapolis, European Spatial Planning.*
- AARP (2005). *Livable Communities: An Evaluation Guide. Public Policy Institute. Washington.*
- United States Department of Transportation US DOT (2010) *U.S. DOT STRATEGIC PLAN Transportation for a New Generation, US DOT.*
- Shamsuddin, S., Abu Hassan, N.R. and Bilyamin, S. F. (2012), *Walkable Environment in Increasing the Livability of a City, Procedia - Social and Behavioral Sciences* 50, 177–188
- Tveteras, S., Asche, F., Bellemare, M. F., Smith, M. D., Guttormsen, A. G., Lem, A., et al. (2012), *Fish is food– The FAO's fish price index. PLoS One*, 7(5), e36731.
- Faiz, A., Faiz, A., Wang, W., Bennett, C., (2012). *Sustainable rural roads for livelihoods and livability. Procedia - Social and Behavioral Sciences* 53: 1 – 8.
- Knox, P. (2011), *Cities and design. Published by Routledge.*

- *Abdul-Hakim, R., Bdul-Razak, N. A., Ismail, R., (2010), "Does social capital reduce poverty? A case study of rural households in Terengganu, Malaysia", European Journal of Social Sciences, 14 (4): 556-566.*

